

Pelikán, Jarmil

Ludowość u Mickiewicza

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1960, vol. 9, iss. D7, pp. 276-278

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/107810>

Access Date: 24. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

kého. Zvláštní zájem věnují Gorkému evropské lidové demokracie: mnoho nových vydání děl M. Gorkého vyšlo česky, slovensky, polsky, bulharsky, maďarsky, rumunsky i v jiných jazycích.

Umělecká díla Gorkého se šířila do celého světa hned po vydání v originále, díla kritická nikoli; s těmi se začali čtenáři seznamovat na západě v době po Velké říjnové socialistické revoluci. Dlouho vycházely tyto překlady pouze časopisecky. Teprve po druhé světové válce se objevují hojněji knižní sborníky, např. ve Francii, Anglii, Bulharsku, Československu, Jugoslávii. Teoretické práce Gorkého pomáhají pokrokové literatuře řešit teoretické spory.

Velký význam pro nové vydávání Gorkého za hranicemi SSSR mělo sovětské vydání Sebraných spisů ve 30 svazcích, které uspořádalo Goslitizdat v letech 1949–1956. V několika zemích bylo pořízeno nové vydání podle něho, např. české sebrané spisy (SNKLHU), německé (Aufbau), francouzské (l'Éditeur France Reuni).

Bibliografie děl M. Gorkého patří svou všestranností, vyčerpávanými údaji, obsažností i pečlivým zpracováním k vzácným pracím toho druhu, které mají mezinárodní význam.

Lydia Štědroňová

Ludowosć u Mickiewicza. Praca zbiorowa pod redakcją Juliana Krzyżanowskiego i Ryszarda Wojciechowskiego (Warszawa 1958, PIW, stran 576). Společná publikace pracovníků Institutu Badań Literackich Polské akademie věd se skládá z 11 pramenných studií, pojednávajících o lidovosti téměř ve všech Mickiewiczových dílech. Není to však jen mechanické spojení řady různých prací o jednom autorovi. Kromě společné tematiky je tu i jednotná koncepce: snaha dokázat, jak Mickiewicz důsledně realizuje literární program, který si stanovil již v počátcích své tvorby. Tento program uměleckého ztvárnění lidových prvků, tvoření v duchu lidového pojetí skutečnosti, lidových představ, lidové morálky a spravedlnosti rozvíjel Mickiewicz neustále. Kniha přináší doklady o tom, že čím důsledněji a hlouběji se v Mickiewiczových básních uplatňuje lidový pohled na svět, čím více básník pronikal metaforiku, rytmiku a techniku ústní lidové slovesnosti, tím více se mu dařilo osvobodit se z pouhého napodobování lidové slovesnosti, tím hodnotnější a trvalejší díla tvořil.

Úvodní studie R. Górského o etnografii v Mickiewiczově době podává přehled etnografického bádání v Polsku od jeho počátků koncem 18. století po jeho čelné představitele v první polovině 19. století — Z. D. Chodakowského, Ł. Gołębiowského a K. W. Wojcického. Górski dělí tehdejší etnografii na dva směry. První považuje lidovou kulturu za mrtvý historický materiál, který se studuje pro poznání „starožitností“ (Anglie, Polsko ke konci 18. století). Druhý směr vidí v lidové kultuře součást celonárodní kultury, která může tvořivě ovlivňovat tvorbu současných spisovatelů, a co více — která jediná může obrodit národní literaturu (Německo, dekabristé). V Polsku tento druhý směr nabývá převahu na počátku 19. století. Rozhodujícím přelomem je zde právě vystoupení Mickiewiczovo.

Jak Mickiewicz poznával lid, o tom se dovídáme z příspěvků R. Wojciechowského. Pisatel ukazuje, že si autor *Pana Tadeáše* částečně odnesl znalost lidové tvorby z domu (okoli drobné šlechty, služebnictvo), částečně ji později získával samostatným studiem. S tím souhlasí také S. Swirk o, který podrobně sleduje zájem Filomatů o folklór. Uvádí některé body statutu filomatské organizace, který svým členům přikazoval sbírat lidová podání, písně, pohádky apod. Avšak opravdu umělecky dovedl tyto náměty a motivy přetavit teprve Mickiewicz v Baládách a romancích.

W. Humięcka a H. Kapełus docházejí po důkladném rozboru *Balad a romancí* k závěru, že již v těchto prvotnách se Mickiewicz snaží prolnout svá díla duchem lidové tvorby. Rozbor ukázal, že nejvíce čerpal Mickiewicz z folklóru běloruského, ale též z polského a litevského. Nečerpal však z folklórního materiálu mechanicky. Rozmanitě ho využíval, obměňoval, spojoval mezi sebou náměty z folklóru i z literární tradice. Výsledkem bylo to, o čem Mickiewicz mluví stále ve své tvorbě umělecké i vědecké: využívat lidové tvorby pro růst národní literatury.

Tento literární program realizují další Mickiewiczova díla — *Grażina* a *Konrád Wallenrod*. Jim věnovala studii M. Błońska. Zjistila, že u Mickiewiczze pojmy lidový a národní na mnoha místech splývají. Proto obě díla vyrůstají ze společného okruhu zájmů — z kultu národní minulosti. Tuto minulost zachovává pro budoucnost právě lidová poezie, kterou Mickiewicz překrásně oslavil v postavě Halbana. Lidové poezii se tu připisuje nejen význam „svatyně národních památek“, ale též přední místo v současném národním snažení. Vedle tohoto programového chvalozpěvu na lidovou poezii obsahují oba epy řadu obrazů, přírovnání, přísloví a jiných charakteristických prvků folklórních, které jsou organicky zapojeny do celku a zvyšují podmanivou krásu děl.

Kromě Balad a romancí se lidová problematika nejvíce uplatnila v *Dziadech* kovensko-vilenských, které byly psány i vydány současně s baladami. M. W a n t o w s k a vidí lidovost tohoto díla v novátorském pojetí vesnice, v tom, že Mickiewicz zvolil lidový obfad, představu a obyčej za tema díla, že exponoval aktuální společenské otázky z hlediska lidové morálky. Za zmínku stojí i skutečnost, že i pro ty změny, které Mickiewicz zavádí do líčení obfadů *Dziadů*, najdeme odůvodnění ve folklóru, v tradici lidových představ. Ačkoliv ve IV. části *Dziadů* ustupuje lidový prvek romantické tragédii nešťastného milence, nemizí úplně, ale zůstává pozadím, vyvolává atmosféru, která panuje v díle.

III. část *Dziadů* je předmětem studie J. Krzyżanowské ho. Autor v nich vidí spojení dvou tendencí: na jedné straně lidovosti balad a II. a IV. části *Dziadů*, na druhé straně národně politické poezie, vyrůstající z lidových kořenů. Kromě tohoto základního předpokladu, určujícího osud hrdiny Konráda (nesmírně zajímavý je zde pokus o novou interpretaci vidění kněze Petra a tajemného čísla 44), nacházíme v díle řadu lidových prvků (vyprávění vojáků, scéna exorcismů aj.). Podobně jako v jiných Mickiewiczových dílech je i zde jazyk plný lidových přirovnání, metafor, obrazů a obrátů.

Chápání lidové poezie jako součástí poezie národní se projevuje rovněž v Mickiewiczových drobných básních. Těch si všimá A. Biernacki. Také v drobných básních vidíme, jak Mickiewicz čerpal z bohaté studnice lidové moudrosti, která mu byla inspirátorkou a učitelkou. Z ní přejímá lidový názor na svět i způsob slovního vyjádření.

Prostotu výrazu, tak charakteristickou pro lidovou poezii, uznal Mickiewicz za jeden ze základních znaků národní literatury. Díky prostotě je přístupná a stává se majetkem všech. Tuto myšlenku vyjádřil v Panu Tadeáši, když o své epopeji říká: „Ty knihy prostě jako jejich (= lidu) písně...“ R. Wojciechowski rozvíjí tuto základní myšlenku ve studii o lidových prvcích v Panu Tadeáši. Nachází v díle realismus lidového pojetí skutečnosti. Tak např. přírodu vidí básník shodně s lidovou tradicí, animuje ji. Z lidových představ a podání pochází mnoho podrobností, v nichž poznáváme Mickiewiczovu hlubokou znalost tehdejší vesnice. Ačkoliv je líčen především život šlechty, přece je v díle zastoupeno lidové prostředí.

Panu Tadeáši je věnována ještě studie S. Swirky o příslovích a příslovečných spojeních v této epopeji. Swirky jich napočítal 304, což činí 3% textu. Přísloví zde hrají velmi důležitou úlohu, básník jich využívá k popisu přírody, k charakteristice postav, k oživení scén atd. Příslovím též dílo uzavřel.

Poslední studií sborníku je stať J. Krzyżanowské ho o lidové literatuře v Mickiewiczových pařížských přednáškách o slovanských literaturách. Krzyżanowski ukazuje na klady i zápory Mickiewiczovy profesorské činnosti, které plynuly spíše z bohatých tvůrčích zkušeností geniálního básníka než z důkladného zvládnutí vědního oboru: „... spisovatel, spojený s literárním programem, který ve vlastní poezii realizoval, šel často raději za hlasem svého tvůrčího instinktu než za příkazem rozumu a výsledkem toho bylo, že ve Slovanských literaturách dosud téměř systém nauky o lidové literatuře nebo alespoň nárys takového systému. Zbudoval soustavu pojmů, která obsáhla její teoretickou problematiku, její podstatu i charakter, její původ a trvání, její význam v duchovním životě společnosti a význam v národní literatuře.“ Z perspektivy lidové tvorby hodnotil Mickiewicz díla vlastní i cizí.

Lidovosti u Mickiewicze si všimla již řada badatelů (např. Mochnecki, Cybulski, Zdziarski, Biegeleisen, Bruchnalski, Schipper, Zdziechowski, Zgorzelski, Kubacki, Krzyżanowski, Batowski, Podhorski-Okołów). Každý, kdo psal o největším polském básníku, musil na tuto otázku narazit a nějakým způsobem ji řešit. Autoři monografií nebo badatelé píštěi o celé Mickiewiczově tvorbě (Kallenbach, Kleiner, Pigoń, Szyper, Zólkiewski aj.) se této otázky dotýkali jenom náznakově na různých místech svého výkladu. I když metodicky byl problém chápán velmi rozdílně a Mickiewiczův zájem i přístup k lidové tvorbě byl různě vysvětlován (Bruchnalski přeceňoval vliv Niemcewiczův apod.), sebraly dosavadní práce veliké množství materiálu, z kterého mohli vycházet autoři společné práce a podat dosud nejpřehlednější a nejvšestrannější výklad o úloze folklóru v Mickiewiczově díle. Hojně při tom využívali paměti osob z Mickiewiczova okolí a jeho přátel.

Zajímavý je fakt, že nejdůležitější a se vši rozhodností zdůrazňovala význam folklóru v Mickiewiczově tvorbě velká polská básnířka Marie Konopnicka. Výborně znala polskou vesnici a těžký úděl utlačovaného sedláka, jeho myšlenkový svět a realie každodenního života. Vedena láskou k pracujícímu člověku dovedla vycítit lidovost tam, kde ji nedovedli nebo nechtěli vidět zkušení mickiewiczologové. Názory Konopnické byly správné, i když je nepodpírela konkrétními důkazy. Důkladného zdůvodnění se jejímu tvrzení dostalo v nové publikaci pracovníků IBL.

Knihá Ludovosť u Mickiewicze sleduje pouze jednu stránku Mickiewiczovy rozsáhlé tvorby.

Z jejich výsledků však vidíme, že je to otázka základní, která rozhoduje o ideologii autora Dziadů, která ukazuje lidový charakter jeho díla, jeho spojení s lidem. Publikace významně přispívá k dokreslení pravdivého profilu největšího polského básníka.

Vyzvednout nutno rovněž ten fakt, že kniha při větším počtu autorů důsledně zachovává jednotnou koncepci a že neopakuje známé již poznatky.

Jarmil Pelikán

Maria Ullrichová, Lettres de Madame de Staël conservées en Bohême. Nakladatelství ČSAV, Praha 1959, 176 stran.) Že naše archivy pro nás stále ještě skrývají mnohá překvapení, je banální pravda. Avšak nad úhlednou publikací Marie Ullrichové si ji připomínáme znovu velmi živě, a to s nemalým potěšením. Mladá badatelka objevila v létě roku 1949 na zámku Kynžvartu u Mariánských Lázní neznámý literární odkaz Alexandra Dumase staršího. Chtěla v Plasech u Plzně v někdejších archívech rodiny Metternichů pátrat po dalších autografech. A tady začíná historie jejího nálezu korespondence paní de Staël i korespondence další, tak jak o ní pojednává a ji přináší tato publikace.

Jádem knihy jsou dopisy francouzské spisovatelky paní de Staël (1766—1817) a některé jiné. Všechny, až na tři, pocházejí z doby mezi rokem 1808 a 1813; uvedené tři jsou z let 1814 až 1816. Jsou to dopisy, které Maria Ullrichová objevila v zámeckých archívech v Plasech, Orlíku nad Vltavou, Teplících, v brněnském archívu a v literárním archívu Národního musea v Praze.

Především jde o větší počet dopisů paní de Staël princovi de Ligne (14), dále o její dopisy knížeti Metternichovi (5), maršálu Karlu Schwarzenbergovi (2), mladému rakouskému důstojníkovi hraběti Mauriceovi O'Donnellovi (1), dceři prince de Ligne Kristině Claryové de Ligne (1), generálu Hitroffovi (1), kněžně Luise Radziwiłlové (1), neznámým adresátům (2). Mimo to je zde krátká báseň paní de Staël o princovi de Ligne. Dále se zde čtou dopisy prince de Ligne paní de Staël (3), Metternichovi (1) a jeho (dříve již známý) „portrét“ paní de Staël; dopisy Augusta Wilhelma Schlegela Karlu Schwarzenbergovi (1) a Gentzovi (1).

Vedle tohoto pozoruhodného souboru listů je druhou zajímavou součástí knihy dodatek. Jde o připojený výpis jak z (německých) rejstříků pražské policie z roku 1808, kdy paní de Staël se v doprovodu Schlegela a Sismondio vypravila přes jižní Moravu a Prahu do Teplíc, kde hodlala navštívit prince de Ligne na zámku jeho provdané dcery Kristiny, tak z rejstříků brněnské policie z roku 1812, kdy francouzská spisovatelka přes Moravu přechala do Ruska, aby se odtud přes Švédsko uchýlila před Napoleonem do Anglie. Poněvadž bylo k publikaci možno připojit jenom několik ukázek ve faksimile, podala autorka všechny uvedené texty v diplomatickém přepise.

V předmluvě ke své knížce prezentované v jazyce francouzském seznamuje nás Maria Ullrichová s tím, jaké texty přináší, a podává povšechnou charakteristiku jejich významu. Líčí, kde a jakým způsobem dopisy objevila. Zmiňuje se o tom, do jaké míry něco z těchto dopisů bylo známo již dříve a v čem se jeví odůvodněnost, aby sem byly pojaty s ostatními. Pak charakterizuje stav, v jakém rukopisy našla, míru jejich čitelnosti (zvláště u dopisů prince de Ligne je malá), jejich pravopis a interpunkci (u paní de Staël jsou desolátní), povšechně i slohové rozdíly. Konečně také uvádí způsob, jakým si počínala při přepisování rukopisů, zvláště pokud jde o koncepty prince de Ligne, s pasážemi škrtnanými a nahrazovanými definitivním zněním, a jakých označení užívala k rozlišení. Drobné grafické změny přináší jen přepis dopisů paní de Staël, která místo teček nad i píše čárky: vydavatelka zde klade tečky.

Pak následují kapitoly, uspořádané podle korespondentů. První a nejrozsáhlejší je věnována korespondenci paní de Staël s princem de Ligne a dopisům s tímto okruhem souvisejícím. Je zde charakteristika přátelských vztahů mezi oběma hlavními dopisovateli. Autorka připomíná důvod druhé cesty paní de Staël do Německa, za níž francouzská spisovatelka chtěla sebrat materiál potřebný pro knihu *De l'Allemagne*. Zmiňuje se o jejím pobytu ve Vídni roku 1808 (vztahy k O'Donnellovi, s nímž se paní de Staël seznámila v Benátkách a jenž ji okouzloval, jsou zde doloženy textem jejího dopisu). Mluví o jejich stycích s princem de Ligne, s nímž se poprvé setkala osobně teprve roku 1808 ve Vídni, a o její cestě téhož roku do Teplíc. Používá této příležitosti, která je jistě vhodná, aby podala celkem výstižný obrázek o tehdejší českém městečku. Zavděčí se tím zahraničním staělistům. Pak následuje korespondence sama. Jednotlivé dopisy jsou vždy uvedeny autorčiny stručným výkladem; údaje v jejich textu a dobové narážky jsou vysvětleny v poznámkách.

Druhá kapitola podává dva dopisy paní de Staël a jeden Schlegelův adresované Karlu Schwarzenbergovi. Třetí otiskuje pět dopisů paní de Staël knížeti Metternichovi a jeden Schlegelův Gentzovi. Čtvrtá kapitola konečně obsahuje dopis paní de Staël kněžně Radziwiłlové